

Sygn. akt III AUa 699/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 października 2012 r.

Sąd Apelacyjny - III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Jerzy Andrzejewski
Sędziowie:	SSA Michał Bober (spr.) SSA Maria Salańska – Szumakowicz
Protokolant:	Agnieszka Skwirowska- Schoeneck

po rozpoznaniu w dniu 26 października 2012 r. w Gdańsku

sprawy Banku (...) S.A. we W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

od wyroku Sądu Okręgowego w Bydgoszczy – VI Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 2 lutego 2012 r., sygn. akt VI U 3039/11

1. zmienia zaskarżony wyrok i oddala odwołanie;
2. zasądza od wnioskodawcy Banku (...) S.A. we W. na rzecz pozwanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. kwotę 135,00 (sto trzydzieści pięć 00/100) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego za instancję odwoławczą.

UZASADNIENIE

Bank (...) S. A. we W. odwołał się od decyzji pozwanego zobowiązującej do zwrotu nienależnie przekazanych świadczeń w kwocie 612,50 złotych za okres od dnia 1 do 31 sierpnia 2011 roku, do których uprawniona była zmarła H. J..

W odpowiedzi na odwołanie, organ rentowy wniósł o jego oddalenie.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w Bydgoszczy zmienił decyzję organu rentowego i stwierdził, że wnioskodawca nie jest zobowiązany do zwrotu nienależnie przekazanego świadczenia za okres od 1 sierpnia 2011 do 31 sierpnia 2011, do którego uprawniona była zmarła H. J.. Rozstrzygnięcie zostało oparte na następujących ustaleniach i rozważaniach:

H. J. uprawniona była do renty rodzinnej po mężu E. J.. Termin płatności świadczenia został ustalony na pierwszy dzień każdego miesiąca, świadczenie przekazywane było na konto prowadzone przez (...) S. A. Oddział w I.. H. J. zmarła w dniu 29 lipca 2011 roku. Pismem z dnia 4 sierpnia 2011 roku pozwany organ rentowy zwrócił się do odwołującego się banku o zwrot przekazanego świadczenia za miesiąc sierpień 2011 roku w wysokości 1569,20 złotych. Bank pismem z dnia 11 sierpnia 2011 roku wskazał, iż z kwoty przekazanego świadczenia zostały zrealizowane świadczenia stałe: w dniu 30 lipca 2011 roku w kwocie 96 złotych na rzecz Wspólnoty Mieszkaniowej w P. oraz w dniu 1 sierpnia 2011 roku w kwocie 516, 50 złotych na rzecz (...) Bank S.A. tytułem raty kredytowej. Jednocześnie w dniu 11 sierpnia 2011 roku bank dokonał zwrotu kwoty 956, 70 złotych.

Ogólna zasada zwrotu świadczeń przez banki wobec osób, które zmarły, a których świadczenie wypłacono po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć wyrażona jest w art. 138 a ustawy o emeryturach i rentach z FUS (j.t.: Dz. U. z 2004r. Nr 39, poz. 353 ze zm.). Bank (...) Kasa Oszczędnościowo - Kredytowa są zobowiązane zwrócić Zakładowi kwoty świadczeń przekazane na rachunek banku lub Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo - Kredytowej za miesiące następujące po miesiącach, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy. Jednakże art. 55 ust. 3 Prawa bankowego (j.t.: Dz. U. z 2002r. Nr 72, poz. 665 ze zm.) modyfikuje nieco tę zasadę stanowiąc, iż bank jest zwolniony od wypłaty pełnej lub częściowej kwoty, jeżeli przed otrzymaniem wniosku organu wypłacającego świadczenie lub uposażenie dokonał z tych rachunków wypłaty innym uprawnionym osobom, które to wypłaty nie pozwalają zrealizować wniosku w całości lub w części oraz w terminie 30 dni od otrzymania wniosku poinformuje o tym organ rentowy wraz ze wskazaniem osób, które pobierały wypłaty.

Kwestia sporna w przedmiotowej sprawie dotyczy odpowiedzi na pytanie, czy wnioskodawca spełnił przesłanki wynikające z art. 55 ust. 3 ustawy prawa bankowe by zwolnić się z obowiązku zwrotu świadczenia. W dalszej części rozważań Sąd Okręgowy powołał się na uchwałę Sądu Najwyższego z 6.05.2009r. II UZP 2/09 Lex nr 492374, w której Sąd Najwyższy wskazał, iż dokonana po śmierci posiadacza rachunku bankowego wypłata z tego rachunku, obejmująca świadczenie emerytalne przekazane za okres po śmierci uprawnionego, osobie posługującej się kartą płatniczą i kodem identyfikacyjnym, nie zwalnia banku od obowiązku zwrotu organowi rentowemu kwoty przekazanej na ten rachunek bankowy. Podzielając stanowisko Sądu Najwyższego Sąd Okręgowy zważył, iż w przedmiotowej sprawie odwołujący się bank spełnił wszystkie przesłanki wskazane w treści przepisu art. 55 ust.3 prawa bankowego. Interpretując przepis art. 138a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, nie można bowiem pominąć dyspozycji zawartej w art. 55 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy - Prawo bankowe, bowiem przepisy te modyfikują normę zawartą we wskazanym art. 138a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Zestawienie przepisów obu cytowanych ustaw wyraźnie wskazuje, iż bank nie ma obowiązku zwrócić organowi wnioskującemu z rachunków zmarłego posiadacza nadpłaconych świadczeń, jeżeli przed złożeniem przez organ rentowy wniosku o zwrot tego świadczenia dokonano wypłat na rzecz innych osób. Wypłacenie przez bank świadczeń na rzecz innych podmiotów uniemożliwia zrealizowanie wniosku o zwrot nadpłaconego świadczenia w całości lub w części, a zatem - zgodnie z treścią art. 55 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - w przypadku, gdy doszło do tego rodzaju wypłat bank jest zwolniony z obowiązku wypłaty w całości lub w części.

Analiza akt rentowych dotyczących zmarłego posiadacza rachunku bankowego wskazuje jednoznacznie, iż po otrzymaniu pisma organu rentowego z dnia 4 sierpnia 2011 roku dotyczącego obowiązku zwrotu świadczenia przekazanego za miesiąc sierpień 2011 roku - zatem miesiąc przypadający po śmierci posiadacza rachunku, bank w dniu 11 sierpnia 2011 roku dokonał zwrotu kwoty 956, 70 złotych, odnośnie pozostałej kwoty wskazał osoby uprawnione, na których rzecz dokonał wypłaty w dniu 30 lipca i 1 sierpnia 2011 roku- wypłaty na rzecz uprawnionych osób zostały dokonane przed otrzymaniem informacji o śmierci posiadacza rachunku.

W przedmiotowej sprawie bank spełnił wymagania określone w cytowanych przepisach, zwalniając się tym samym z obowiązku zwrotu spornej części nadpłaconego świadczenia. Po pierwsze, bank dokonał określonych wypłat, wykonując jedynie swoje zobowiązania zaciągnięte względem posiadacza rachunku bankowego; ponadto nie posiadał wówczas informacji o śmierci uprawnionego. Po drugie, podał organowi rentowemu w terminie krótszym niż 30

dni, iż z nadpłaconego świadczenia zostały zrealizowane stałe zlecenia założone na rachunku bankowym, wskazując równocześnie podmioty, które otrzymały przelane kwoty.

W ocenie Sądu Okręgowego wnioskodawca zwolnił się z obowiązku zwrotu nadpłaconej kwoty świadczenia a wypłacenie kwot na rzecz uprawnionych osób uniemożliwia żądanie od banku zwrotu nadpłaconego świadczenia. W takiej sytuacji pozwany organ rentowy może dochodzić zwrotu nienależnie pobranego świadczenia od podmiotów wskazanych przez bank, w oparciu o przepis art. 84 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz przepisu art. 138 ust. 1 ustawy emerytalno - rentowej FUS, które to przepisy wyraźnie zobowiązują do zwrotu świadczeń, osoby, które je nienależnie pobrały.

Apelację od wyroku wywiódł organ rentowy zarzucając rozstrzygnięciu naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 138 a ustawy z dnia 17 października 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS poprzez jego niezastosowanie oraz art 55 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe poprzez jego błędną wykładnię polegającą na uznaniu, że podmioty, na rzecz których odwołujący się wypłacił określone kwoty z konta H. J. po jej śmierci, były osobami uprawnionymi w rozumieniu w/w przepisu.

Powołując się na powyższą podstawę apelacji organ rentowy wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w Bydgoszczy do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest uzasadniona i skutkowałą zmianą zaskarżonego wyroku i oddaleniem odwołania.

Sąd I instancji wadliwie zastosował przepisy prawa materialnego, skutkiem czego podniesiony przez pozwanego zarzut naruszenia art. 138 a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jt.: Dz.U. z 2009r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.) oraz art. 55 ust.3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (j.t.: Dz. U. z 2002r. Nr 72, poz. 665 ze zm.) należało uznać za uzasadniony. Regulacja zawarta we wskazanym przepisie Prawa bankowego nie tyle „modyfikuje” konstrukcję wynikającą z art.138 a ustawy o emeryturach i rentach... jak przyjął to Sąd I instancji, co ją uzupełnia. Zależność tą wychwycił prawidłowo organ rentowy wskazując na kluczowe znaczenie pojęcia „innej uprawnionej osoby” zawartego w art. 55 ust.3 Prawa bankowego. Z przepisu tego jasno bowiem wynika, że bank nie może się zwolnić od wypłaty na rzecz organu rentowego kwot wypłaconych osobom nieuprawnionym i/lub w przypadku niepoinformowania organu rentowego o dokonaniu wypłaty osobom uprawnionym innym niż ten organ, wraz ze wskazaniem osób, które wypłaty te pobrały.

Także uważna lektura orzecznictwa Sądu Najwyższego w tym także orzeczenia przywołanego przez Sąd I instancji wskazuje na potrzebę odkodowania wskazanego pojęcia. Co więcej, Sąd Okręgowy podsumowując własne rozważania popadł na tym tle w logiczną sprzeczność wskazując organowi rentowemu na możliwość dochodzenia zwrotu świadczenia od podmiotów wskazanych przez Bank w oparciu o art.84 ustawy systemowej w zw. z art.138 ust.1 ustawy emerytalno – rentowej. Art. 138 ust.1 ustawy o emeryturach i rentach... umożliwia dochodzenie wypłaconego świadczenia od osoby, która je „nienależnie pobrała”. Podobną konstrukcję zawiera art.84 ust.1 ustawy z dnia 13 października 1998r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jt.: Dz.U. z 2009r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) przy czym trudno jest zrozumieć przesłankę przywołania tego przepisu przez Sąd I instancji skoro zasady zwrotu świadczeń emerytalno – rentowych kompleksowo regulują przepisy ustawy o emeryturach i rentach... Niezależnie jednak od wskazanej podstawy prawnej nieporozumieniem jest z jednej strony uznanie, że podmiot, któremu wypłacono świadczenie był „innym podmiotem uprawnionym” w rozumieniu przepisów Prawa bankowego, zaś z drugiej uznanie, że pobrał on „nienależnie” świadczenie w rozumieniu ustawy o emeryturach i rentach... Idąc tym tropem rozumowania należałoby raczej poszukiwać możliwości dochodzenia przez organ rentowy roszczeń w stosunku do spadkobierców zmarłego albowiem skutek wypłaty dokonanej przez Bank zmniejszyły się zobowiązania masy spadkowej a więc korzyść z tego tytułu uzyskali spadkobiercy.

Punktem wyjścia dla właściwych rozważań winny być przepisy określające zasady sukcesji praw i obowiązków po śmierci osoby fizycznej wynikające z przepisów prawa cywilnego. Z chwilą śmierci osoby fizycznej otwiera się spadek (art.924 k.c.), który z tą chwilą nabywa spadkobierca (art.924 k.c.), na którego przechodzą prawa i obowiązki zmarłego (art.922 §1 k.c.) z wyjątkiem praw i obowiązków ściśle związanych z osobą zmarłego tudzież praw, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami (art.922 §2 k.c.). Ustawa Prawo bankowe zakreśla krąg takich podmiotów, na które przechodzą prawa do środków zgromadzonych na rachunku bankowym niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami - w art.55 ust.1 pkt 1 (kwoty wydatkowane na koszty pogrzebu) oraz w art.56 ust.1 (dyspozycje wkładem na wypadek śmierci). Wskazany wyżej krąg podmiotów stanowi bez wątpienia krąg osób „uprawnionych” w rozumieniu art.55 ust.3 ustawy. Po śmierci osoby fizycznej wszystkie długi (a także wierzytelności) istniejące wchodzą do masy spadkowej i z masy tej podlegają zaspokojeniu.

Z kolei obowiązki, w tym z tytułu długów powstałych po śmierci spadkodawcy obciążają z mocy cytowanych przepisów spadkobierców i podlegają zaspokojeniu w zależności od sposobu przyjęcia spadku. Niezależnie więc od tego, czy zobowiązania, z tytułu których wnioskodawca dokonał wypłaty z rachunku bankowego zmarłej istniały w dacie śmierci (a przez to weszły do masy spadkowej) czy też powstały po śmierci – nie powinny zostać zaspokojone z rachunku bankowego po dacie zgonu. W takim też znaczeniu ani Wspólnota Mieszkaniowa, na rzecz której dokonano wypłaty z tytułu opłat eksploatacyjnych ani Bank, na rzecz którego dokonano spłaty z tytułu raty kredytowej nie mogą być uznane za podmioty uprawnione w rozumieniu art.55 ust.3 ustawy Prawo bankowe. Dla uchwycenia, czy istniała podstawa do dokonania wypłaty z rachunku bankowego na rzecz jakiegokolwiek podmiotu spoza kręgu określonego w art.55 ust.1 pkt 1 oraz art.56 ust.1 istotne jest ustalenie, czy wypłata została zrealizowana przed, czy po śmierci posiadacza rachunku. Przypomnieć zatem należy, że – co wynika z niespornych ustaleń stanu faktycznego - H. J. zmarła w dniu 29 lipca 2011 roku., zaś skarżący Bank zrealizował wypłaty z rachunku w dniu 30 lipca i 1 sierpnia 2011 roku.

Odmienne sytuacja by się przedstawiała wówczas, gdyby posiadacz rachunku zmarł po dacie dokonania wypłat z jego rachunku bankowego na poczet zadłużenia czy to z tytułu opłat eksploatacyjnych czy to rat kredytowych. Wypłata dokonana w taki sposób byłaby zrealizowana w imieniu zobowiązanego a więc na rzecz podmiotu uprawnionego, który dysponowałby zobowiązaniem w stosunku do osoby żyjącej. Stosownie do art.101 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach... Prawo do świadczeń ustaje (...) ze śmiercią osoby uprawnionej. Śmierć posiadacza rachunku po dacie wypłaty świadczeń oczywiście więc skutkuje ustaniem prawa do świadczenia wypłaconego za okres po dacie zgonu, niemniej jednak kwoty wypłacone przed zgonem na poczet zobowiązań zmarłego należałoby uznać za kwoty wypłacone podmiotom uprawnionym w rozumieniu art. 55 ust.3 ustawy. Interesujące rozważania, przydatne dla właściwego uchwycenia zasad dotyczących zaspokajania z rachunków bankowych w związku ze śmiercią posiadacza, można odnaleźć w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2000 r. w sprawie IV CKN 12/00 LEX nr 52674 w części dotyczącej rozważań prowadzonych na gruncie art.922 k.c. a więc niezależnie od zmian stanu prawnego w zakresie przepisów Prawa bankowego i odmienności problematyki. Istotne i nadal aktualne jest stanowisko wskazujące, że bank nie jest dłużnikiem posiadacza rachunku bankowego w zakresie środków jakie wpłynęły na ten rachunek po dacie zgonu. W konsekwencji też bank nie ma podstaw prawnych do zaspokajania tymi środkami jakichkolwiek wierzycieli zmarłego.

W judykaturze zgodnie się podkreśla (tak przywołane przez Sąd Okręgowy orzeczenie w sprawie IIUZP 2/09 jak też i inne np.: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2012 r. w sprawie I UK 327/11 LEX nr 1212048) że odpowiedzialność banku na podstawie art.138 a ustawy o emeryturach i rentach... w zw. z art.55 ust.1 pkt 2 ustawy Prawo bankowe ukształtowana jest na zasadzie ryzyka. Obowiązek dowodowego wykazania, że osoba, na rzecz której bank dokonał wypłat z rachunków należących do osoby pobierającej świadczenia emerytalno - rentowe jest inną uprawnioną osobą w rozumieniu art.55 ust.3 Prawa bankowego obciąża stosownie do art.232 k.p.c. bank, zobowiązany decyzją organu rentowego do zwrotu świadczeń które nie przysługiwały za okres po śmierci posiadacza rachunku.

Wnioskodawca w niniejszym postępowaniu obowiązkowi temu nie sprostał, co skutkowało zmianą zaskarżonego wyroku stosownie do art.386 §1 k.p.c. i oddaleniem odwołania stosownie do art.477¹⁴ §1 k.p.c.

Z uwagi na sposób rozstrzygnięcia nie ma potrzeby kompleksowego odnoszenia się do podniesionego przez pozwanego zarzutu wadliwego orzeczenia o kosztach procesu – kosztach zastępstwa procesowego. Marginalnie tylko należy wskazać, że pozwany pozostaje w błędzie, że zasądzone koszty zastępstwa procesowego przekroczyły 6-cio krotność stawki minimalnej. Przedmiotowa sprawa dotyczyła roszczenia o zwrot wypłaconego świadczenia, gdzie o wysokości kosztów zastępstwa decyduje wartość przedmiotu sporu – na zasadach ogólnych. Nie jest to bowiem sprawa o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego w rozumieniu §11 ust.2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu. (Dz.U. Nr 163, poz.1349 ze zm.) ani też sprawa jej rodzajowo najbliższa w rozumieniu §5 rozporządzenia.

W konsekwencji zmiany wyroku Sąd Apelacyjny zasądził od wnioskodawcy na rzecz pozwanego kwotę 135zł tytułem zwrotu kosztów za instancję odwoławczą stosownie do art.108, 98 i 99 k.p.c. oraz §6 pkt 2 i §12 ust.1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych.